

A tanfolyamoktól a felsőoktatásig – mozaikok a bölcsődei gondozónőképzés történetéből

Nyitrai Ágnes

Apor Vilmos Katolikus Főiskola Neveléstudományi Tanszék

Absztrakt

A bölcsődei szakemberek képzése a 20. század eleji tanfolyami képzésektől az ezredforduló táján a felsőoktatásba került, majd 2008-ban a BA-szak alapításával a pedagógusképzési terület legfiatalabb képzése lett. A szakalapítási és szakindítási törekvések, a szak működésével kapcsolatos tapasztalatok viszonylag ismertek, de az idáig vezető út lényegében nem publikált a neveléstudományi szakirodalomban. A tanulmány ennek az útnak a felvázolására tesz kísérletet, kiemelten kezelve a folyamat alakulására döntő befolyással bíró eseményeket. A bölcsődei szakemberek képzésének első 100 éve mind a képzés későbbi fejlődése, mind a bölcsődei nevelés-gondozás szakmai-módszertani kultúrájának alakulása szempontjából megalapozó szerepet játszott.

Kulcsszavak: bölcsődei nevelés-gondozás, gondozónőképzés, kisgyermeknevelő képzés

A kezdetektől a II. világháború végéig

A bölcsődéket az iparosodással együtt járó női munkavállalás hívta életre. Az első bölcsőde F. Marbeau kezdeményezésére 1844-ben nyílt Párizsban. Ezt követően néhány év alatt Franciaországban és Európa több országában (többek között Belgiumban, Dániában, Ausztriában, Olaszországban, Svédországban, Hollandiában és Németországban) hoztak létre bölcsődéket (Vokony, 2002).

1851-ben dr. Majer István pap és iskolaigazgató, dr. Tormay Károly, Pest város főorvosa és Rozmanith Antal városi tanácsnok felhívást tettek közzé Pesten az első magyarországi bölcsőde létrehozásának támogatására. Kezdeményezésükre 1852-ben megalakult a Pesti Első Bölcsődei Egylet, melynek első elnöke 1894-ben bekövetkezett haláláig dr. Majer István volt, fővédnöke pedig Hildegard főhercegnő, a támogatók között volt Forrayné Brunsvik Júlia (Brunsvik Teréz unokahúga) és lánya, Nádasdiné Forray Júlia is (Ambrus, 1968; Vokony, 2002).

Az első bölcsőde 1852. április 1-jén nyitotta meg kapuit Pesten a Kalap utca 1. sz. alatt (ma: Irányi utca), létrehozója és fenntartója a Pesti Első Bölcsődei Egylet (Hornyák, 2002). Az Egylet 1950-ig működött (Vokony, 2002), utolsó elnöke Blieszer Ágoston prépost, plébános volt, aki fellebbezett a válás- és közoktatási miniszternél a Nagytemplom utcai bölcsőde államosítása ellen (Bölcsődék története, 2002).

A bölcsőde 14 napos – két éves kor közötti gyermekeket fogadott, kettős céllal (Hornyák, 2002). “A bölcsődék haszna kiterjeszkedik nemcsak az anyára, ki képesítetik mindennapi munkája után nézni, de a szegény elhagyott gyermekekre is, kik eddig a társasélet minden segélyét nélkülözték, s kiket gondos felügyelet által megment a nélkülözések, szenvedések s betegségektől, miknek nemritkán a halál volt szomorú következménye” (Friebeisz, 1854, p. 151).

Az első bölcsőde alapszabálya korszerű egészségügyi és pedagógiai szemléletet tükröz. A felvétel feltételei voltak a tisztiorvosi igazolás és a szűkös oltások megléte. Az anyáknak délben meg kellett szoptatniuk csecsemőjüket. Az ellátott gyermekek fokozott érzékenysége tekintettel szigorú higiénés szabályok voltak érvényben (rendszeres füröztetés, az ágyneműk és a gyermekruhák folyamatos tisztán tartása, meghatározott előírások szerinti takarítás, előírt minimum hőmérséklet biztosítása, a beteg gyermek mielőbbi elkülönítése). Kiemelten fontos volt a korcsoport igényeihez illeszkedő egészséges táplálkozás biztosítása (a bölcsődések négy életkor szerinti alcsoportba voltak sorolva ebből a szempontból). A felnőttektől elvárt volt a gyermekekkel szembeni türelmes gyengédség, a játék szabadságának tiszteletben tartása és a balesetvédelmi szempontból biztonságos játékok kínálása (Ambrus, 1968).

A gyermekekről gondoskodó felnőttek viszont szakképzetlenek voltak, tevékenységüket az ösztönös gyakorlat jellemezte, munkájukhoz feltételezhetően a bölcsődés gyermekeket rendszeresen ellátó orvosoktól kaptak útmutatást.

Az első óvodát 1828-ban alapították hazánkban, ezt követően kilenc évvel később, 1837-ben már megnyitotta kapuit az első óvodapedagógus-képző intézet is (Golyán, 2023). A bölcsődei szakemberek szervezett képzésének kialakulására viszont az első bölcsőde megnyitásától számítva 52 évet kellett várni. Az első gyermekgondozónői tanfolyamot dr. Szana Sándor gyermekorvos szervezte 1904-ben Temesváron, a Délvidék Lelenház Egyesület által fenntartott kórházban. Az öt főnek szervezett hathónapos képzés tananyagában elsősorban egészségügyi ismeretek szerepeltek (Perkó et al., 2021). Ettől kezdve a Fehér Kereszt Egyesület évente indított képzést, a tanfolyam vizsgával zárult. 1910-től már Budapesten és Aradon is indítottak gondozónőképzést a Magyar Állami Királyi Gyermekmenhelyek. Ezek tananyaga az első tanfolyaméhoz képest részletesebb volt, a képzési idő pedig 6 hónapról 12 hónapra nőtt (Perkó et al., 2021).

A gyermekgondozónő megnevezés belekerült a Révay Nagylexikona 1913-as kiadásának szócikkei közé is (idézi: Perkó et al., 2021, p. 5.). A szócikk kiinduló gondolata, hogy a csecsemő- és a kisgyermek gondozása csak megbízható és szakképzett személyre bízható tevékenység. Szerzője angliai és németországi példákra hivatkozva megemlíti, hogy azokban az országok-

ban a legműveltebb társadalmi körökből származó lányok egy-, de inkább többéves tanfolyam sikeres elvégzése után helyezkedhetnek el gondozónőként. Bemutatja a magyarországi helyzetet is, mely szerint a budapesti állami gyermekmenedékhely tanfolyamán évente 20 gondozónőt képeznek ki.

1915. június 13-án alakult meg az Országos Stefánia Szövetség, melynek fő célkitűzései közé tartozott a csecsemőhalandóság csökkentése, a születésszám növelése, továbbá a felvilágosítás, a csecsemő- és gyermekgondozással kapcsolatos babonák felszámolása. A Szövetség 1916-ban alapította meg a Központi Védőnőképző Iskolát, melyben csecsemő- és gyermekgondozónőket is képeztek (Heim-nővérek), akik a kétéves képzés végén záróvizsgát tettek, és oklevelük megszerzése után elsősorban a Szövetség által fenntartott intézményekben helyezkedtek el. Az Országos Stefánia Szövetség országos hálózattá bővülő, egyszerre szociális és egészségügyi preventív szervezet volt, meghatározó szerepet töltött be működésében Heim Pál, Bókay János és Tauffer Vilmos (Perkó et al., 2021).

Az 1920-as években további közegészségügyi szervezetek jöttek létre: 1925-ben megalakult az Országos Közegészségügyi Intézet, 1927-ben a Magyar Királyi Országos Közegészségügyi Intézet (vezetője: Johan Béla), melynek feladatai közé tartozott a zöldkeresztes egészségvédelmi szolgálat kialakítása és a védőnők képzése. A Stefánia Szövetség és a Zöldkeresztes Egészségvédelmi Szolgálat tevékenysége közel másfél évtizedig, 1941-ben történt egyesülésükig párhuzamosan folyt. A különböző szervezetek által szervezett és különböző helyszíneken zajló képzések bemeneti feltételei azonosak voltak: a képzésre azok a 18–35 év közötti nők jelentkezhettek, akik legalább négy középiskolai osztályt elvégeztek, és erős szervezetűek voltak (Perkó et al., 2021), a képzések tartalmában azonban voltak különbségek.

A képzés egységesítésének szándéka tükröződik a 280/1939. B. M. számú, *a gyermekgondozónői szolgálatról és képzéséről* szóló rendeletben. A jogszabály a korábban megszerzett képesítéssel rendelkezők számára az oklevél bizonyos határidőig történő törzskönyveztetésének kötelezettségét írta elő. A rendelet számos előírást tartalmazott a jövőbeni képzésekre vonatkozóan. Meghatározta, hogy csak a tudományegyetemi gyermekklinikák, illetve a belügyminiszter főhatósága alá tartozó/ általa kijelölt intézmények szervezhetnek képzéseket. A tanfolyam vezetője orvos, ha nem orvos, akkor a belügyminiszter által kijelölt személy lehetett. Az előadókat a tanfolyam vezetője választhatta ki. A felvehető növendékek száma is központilag meghatározott volt. A képzési idő két évre nőtt.

Az elméleti oktatás általános egészségügyi (ezen belül szerepeltek a gondozási alapismeretek is) és különös részre oszlott. Ez utóbbiba soroltak: az anatómia és élettan, az egészséges csecsemőre és gyermekre vonatkozó tudnivalók, a beteg csecsemőre vonatkozó tudnivalók, a gyermekkori betegségek (főleg a heveny fertőző betegségek), a hivatással összefüggő szociális és egyéb ismeretek, a gyermeknevelési és foglalkoztatási tudnivalók. A gyakorlati oktatás céljaként az ápolással összefüggő kérdések megismertetését jelölte meg a rendelet. A gyakorlati oktatás időtartama 23 hónap, vagyis a kétéves képzés teljes időtartamát felöleli

lényegében, ebből min. 12 hónap csecsemőosztályon és tejkonyhában, legalább 6 hónap gyermekosztályon, legalább két hónap fertőző osztályon teljesítendő.

A jelentkezés feltételei: 18–31 éves életkor, polgári iskola vagy gimnázium négy osztályának elvégzése, erkölcsi kifogástalanság, testi és szellemi alkalmasság a gyermekgondozónői feladatok ellátására. A magasabb végzettséggel rendelkező jelentkezők (tanítónők, óvónők), valamint a gyermekgondozás területén min. hat hónap tapasztalattal rendelkezők előnyben részesültek. A tanfolyamok bentlakásosok és térítéskötelesek (ez utóbbi mérsékelhető vagy el is engedhető). A tanfolyam vezetője az első három hónapban alkalmatlanság címén eltanácsolhatta a növendéket, ez ellen nincs jogorvoslati lehetőség. A képzés bizottság előtti szóbeli képesítő vizsgával zárult, mely kiterjedt mind az elméleti, mind a gyakorlati tananyagra. A rendelet 1950-ig volt hatályban, de ezen túl is hosszútávon meghatározta a gondozónőképzés kereteit.

A II. világháború befejezésétől a rendszerváltásig

Az első hivatalos statisztikai adat a bölcsődékről 1938-ból származik. A Magyar statisztikai évkönyv szerint abban az évben 37 bölcsődében 1 070 kisdedit gondoztak.

A második világháború után a bölcsődék fejlesztése állami irányítás alá került, a nők munkához való jogának törvénybe iktatásával együtt biztosítani kellett a dolgozó nők gyermekeinek napközbeni ellátását. Üzemek, tanácsok kezdtek bölcsődét kialakítani lakásokból és más rendeltetésű intézményekből, például kórházakból (Kisgyermek napközbeni ellátása, 2012, p. 3).

A nagyléptékű férőhelyszám bővülést az 1. táblázat szemlélteti. Ezzel a rohamos mennyiségi növekedéssel természetesen együtt járt a gondozónők iránti igény hatalmas növekedése is.

1. táblázat

A bölcsődei férőhelyek és a beíratott gyermekek számának alakulása 1960-ig (Forrás: Kisgyermek napközbeni ellátása, 2012, p. 3)

Megnevezés	1938	1949	1951	1960
Működő intézmények száma	37	150	256	816
Működő férőhelyek száma	–	–	8 433	29 436
Beíratott gyermekek száma	1 070	3 920	7 268	31 971

Dr. Váczi Lajos a Népegészségügyben 1946-ban megjelent, az egészségügyi szakoktatás helyzetével foglalkozó írásában a csecsemő- és gyermekgondozónő képzéssel kapcsolatosan megállapítja, hogy a képzés inkább csecsemő- és gyermekápolói ismereteket ad. A fent már hivatkozott 280/1939. B. M. rendeletben leírtakat tanulmányozva ezzel a megállapításával teljes mértékben egyetérthetünk. Váczi figyelemre méltó gondolata, hogy “a csecsemő- és gyermekgondozónői kiképzésnek [...] összefüggésben kellene lennie az óvónői

kiképzéssel, s főleg 3 irányú kellene, hogy legyen: egészségügyi, pedagógiai és szociális. Ilyen értelmű csecsemő- és gyermekgondozónői kiképzés ezidő szerint még nincs” (Váczi, 1946, p. 1462). A gondozónőképzéssel foglalkozó irodalomban először fogalmazódott meg a pedagógiai irány hangsúlyossá válásának szükségessége, az óvónőképzéssel való párhuzamok említése.

A Ratkó Anna nevével fémjelzett 3035-34/2/1950. (XI. 12.) NM rendelet *a csecsemő- és gyermekgondozónők szakképesítéséről* 1950-ben jelent meg. A rendeletben erős központosítás tükröződik: a gyermekgondozói tanfolyam és a képesítő vizsga szervezésének joga teljes egészében a népjóléti miniszter hatáskörébe utalt, beleértve az oktatóknak, valamint a vizsgabizottság elnökének és tagjainak kijelölését is. A képzési idő egy tanévre (10 hónapra) rövidült, ebből 16 hét elméleti képzés és 24 hét a gyakorlat (ezen túl előírt még a vizsgára felkészülési idő, a kollokviumra tervezett idő és két hét szabadság is). A heti hat napon át tartó elméleti képzés egyik napján világnézeti oktatás folyt, ennek óraszámja nem jelent meg a rendeletben. A bemeneti feltételek között nem szerepelt kötelező iskolai végzettség.

A rendeletben először fogalmazódtak meg konkrét tantárgyak és hozzájuk rendelt óraszámok, ezeket a 2. táblázat mutatja be.

2. táblázat

Az elméleti képzés tantárgyai és óraszámjai a 3035-34/2/1950. (XI. 12.) NM rendeletben foglaltak alapján

Tantárgyak	Óraszámok
Anatómia, élettan, kórtan	35
Egészséges csecsemők és gyermekek gondozása, tápszerkészítés	40
Csecsemő- és gyermekbetegségek	25
Ápolástan elmélet	20
Ápolástan gyakorlat	52
Bakteriológia, immunitástan, (járványtan)	15
Gyógyszerismeretek (fizika, kémia)	15
Személyegészségtan	10
Gyermeknevelés, pedagógia (torna, játék)	30
Elsősegélynyújtás	10
Anyavédelem	15
Fertőző betegségek, népbetegségek (közegészségtan)	25
Bölcsődeszervezés	15
Összesen	307 óra

A képzésben a pedagógia aránya 9,7%. A 24 hetes gyakorlati képzés helyszínei: csecsemőosztály, fertőző osztály, tejkonyha és bölcsőde. A bölcsődei gyakorlatok 14 hetes időkeretéből két hetet átmeneti otthonban kellett letölteni. A szóbeli képesítő vizsgát bizottság előtt kellett letenni. A sikertelen vizsgát három hónap elteltével egyszer lehetett ismételni (a tanfolyam nem volt ismételtető).

Az 1950-es évek közepétől kezdve egyre inkább hangsúlyossá váltak a gyermekek nevelésével, fejlődésük támogatásával kapcsolatos szakmai elképzelések is, többek között a gondozás és nevelés egységének elve, az egyéni bánásmód jelentősége, a játék fontossága, a gyermekek testi és szellemi fejlődésének támogatása, a szülőkkel való együttműködés szerepe (A bölcsődék szervezeti és működési szabályzata, 1956; Velkey & Szemerszkyné, 1958; Nyitrai, 2020). A szakmai-módszertani kultúra fejlesztésének fontos feltétele volt a gondozónők szakmai felkészültségének gazdagítása, vagyis a képzés fejlesztése, melyben jelentős állomásként tekinthető az 1965-ös tanterv.

Az 1965-ös tanterv kidolgozása Pikler Emminek, az Országos Csecsemő- és Kisgyermekgondozási Módszertani Intézet igazgatójának (1970-től: Csecsemőotthonok Országos Módszertani Intézete, közismertebb nevén: Lóczy, később Pikler-Intézet, majd Pikler-Ház) és munkatársainak nevéhez fűződik. A képzési idő két évre emelkedett, a tantervben új tantárgyként megjelent a pszichológia, a korábbiakhoz képest többszörösére nőtt a neveléstan óraszám, a tantárgyak között szerepelt a gyermekirodalom, az ének-zene, a manuális gyakorlatok (ezek a művészetekkel való ismerkedés főbb területeit is érintették) és a háztartási ismeretek. Fő tantárgy volt az egészséges csecsemő és gyermek fejlődése, gondozása, táplálása (Stróbl, 1979–1980). A képzés tantárgyait és óraszámait a 3. táblázat mutatja be.

Ekkor jelent meg Pikler Emmi szerkesztésében *Az egészséges csecsemő és gyermek fejlődése és gondozása c.* háromkötetes, több kiadást megért tankönyv, mely hosszú évekig a gondozónőképzés egyik alaptankönyve, mára a gondozáspedagógia klasszikusa lett. Nagy hangsúly helyeződött az elmélet és a gyakorlat összekapcsolására, a gyakorlólhelyek állandóságára is (Stróbl, é. n.). Az 1965-ös tantervi reform megkísérelte az érettségi bizonyítvány bemeneti feltételként való előírását, a gyakorlatban azonban ennek nem sikerült érvényt szerezni.

3. táblázat

Az 1965-ös kétéves gondozónőképzés tantárgyai és óraszámjai
(Forrás: Stróbl, 1979–1980)

Tantárgyak	Óraszám
Számтан, fizika, kémia	60
Magyar	88
Anatómia-élettan	44

Mikrobiológia (járványtan)	20
Egészségtan	33
Lélektan	55
Egészséges csecsemő és gyermek fejlődése, gondozása, táplálása	212
Neveléstan	275
Élmezéstan	88
Ügyvitel (bölcsődei szervezéstan)	77
Manuális gyakorlat	77
Ének-zene	88
Gyógyszertan	28
Csecsemő- és gyermekbetegségek	66
Ápolástan	66
Munkavédelem	10
Polgári védelem	20
Testnevelés	88
Világnézet	99
Osztályfőnöki	134
Elsősegélynyújtás	20
Háztartási ismeretek	77
Összesen:	1 725 óra

Az intézményi gyakorlatok időtartama 36 hét, ebből 14 hét bölcsődében, 12 hét csecsemőotthonban teljesítendő. A többi 10 hét gyakorlati helyszínei a kórházi csecsemőosztály, az újszülöttesztály és a tejkonyha. Ez tartalmában jelentős változás a korábbiakhoz képest: a bölcsődei és a csecsemőotthoni gyakorlat együttes aránya 72,2% (Stróbl, 1979–1980).

Akócsiné több írásában is pedagógiai tevékenységként értelmezte a gondozónői munkát, és ebből kiindulva határozta meg a gondozónőtől elvárt legfontosabb kompetenciákat. Véleménye szerint a gondozónő éppen olyan felelősségteljes nevelője a gyermeknek, mint később az óvónő és a tanító, és ezért azt tartaná jó megoldásnak, ha a gondozónőképzés az óvó- és tanítóképzéssel lenne azonos szinten. A magasabb szintű képzés nem csupán magasabb szintű szakmai felkészültséget, hanem nagyobb társadalmi rangot, megbecsülést is eredményezne (Akócsiné, 1967, 1968).

Az egészségügyi szakközépiskolák némelyikében a nappali tagozatos tanulónak lehetőségük volt az érettségivel párhuzamosan gondozónői végzettséget is szerezni. Ez a lehetőség, és ezzel a nappali tagozatos gondozónőképzés 1975-ben megszűnt, ettől kezdve az egészségügyi szakközépiskolák már csak általános ápoló és asszisztens végzettséget adtak, mellyel az érett-

ségizettek az egészségügy számos területén helyezkedhettek el, és a későbbiekben választott munkahelyük profiljának megfelelően tanulhattak tovább a szakosító képzések valamelyikén, többek között a gondozónőképzésben is (Stróbl, é. n.).

1975-ben jöttek létre az egészségügyi szakiskolák, melyekben az általános iskolára épülő hároméves képzésben az egészségügyi szakközépiskolai képzés tananyagával azonos szintű szakmai ismereteket sajátíthattak el a tanulók. A közismereti tantárgyak óraszámja lényegesen kevesebb volt, mint a szakközépiskolában.

Mind az egészségügyi szakközépiskolában érettségizettek, mind az egészségügyi szakiskolát végzettek szakképzetlenül kezdték bölcsődei pályafutásukat, és munka mellett, az ún. 10 hónapos szakosító elvégzésével szerezhettek szakképesítést. A szakosítók csak az egészségügyi alapképzettséget tekintve differenciáltak a jelentkezők között, azonos szinten kezelték az érettségizetteket és a szakiskolát végzetteket. A munka melletti tanulás erősen megterhelő volt a gondozónőket foglalkoztató bölcsődék és csecsemőotthonok, továbbá az érintettek családjai számára egyaránt. A motiváció szempontjából lehetnek előnyei is azonban, hiszen feltehetően tényleg azok maradtak a bölcsődei szakterületen, akik valóban a kisgyermek nevelését, gondozását tekintették élethivatásuknak (Nyitrai, 2016). "Az új típusú csecsemő- és gyermekgondozói tanfolyam első, kísérleti jellegű tantervét dr. Polónyi Erzsébet, a Bölcsődék Országos Módszertani Intézetének igazgatója, dr. Kardos Andor kerületi gyermekgyógyász főorvos, valamint a Vas utcai egészségügyi szakiskola csecsemő- és gyermekgondozónő képzés munkacsoportja állította össze. Ez a tanterv 1978-ban került kiadásra" (Stróbl, é. n. 9.).

Az 1970-es évektől a dr. Ulbing István főorvos vezetésével működő Egészségügyi Szakdolgozók Központi Továbbképző Intézetének a Továbbiakban: ETI) feladatkörébe tartozott az egészségügyi szakdolgozók továbbképzési programjainak kidolgozása, melyeket az Egészségügyi Minisztérium illetékes főosztálya hagyott jóvá. A továbbképzési programok kidolgozásába az ETI bevonta az illetékes országos intézetek munkatársait is, a gondozónőképzés esetében ez a Bölcsődék Országos Módszertani Intézetének és a Csecsemőotthonok Országos Módszertani Intézetének vezető munkatársait jelentette (Nyitrai, 2016). Ez jelentős előrelépés volt a képzések, továbbképzések tartalmának kidolgozását illetően, hiszen így azok a szakemberek alakították a képzések és a továbbképzések tartalmi kereteit, akik a szakmai-módszertani kultúra kidolgozásában és az intézmények szakmai felügyeletében is meghatározó szerepet vállaltak, így először kapcsolódott össze a kutatás, a szakmai-módszertani fejlesztés, a monitoring, továbbá a szakemberek képzése és továbbképzése.

1975-ben jelent meg a bölcsődevezetők, 1977-ben a gondozónők továbbképzésének programja (Tanterv a bölcsődevezető gondozónők továbbképzéséhez, 1975; Tanterv a csecsemő- és gyermekgondozónők továbbképzéséhez, 1977). Mindkét tanterv részletesen kidolgozott, pontos előírásokat

tartalmazott a továbbképzés céljáról, feladatairól, helyéről, időtartamáról és időbeosztásáról, a részvétel feltételeiről, a beszámoltatás módjáról, az eredményes befejezés feltételeiről, a továbbképzés dokumentálásáról, az oktatás módszereiről, tartalmazta továbbá a továbbképzés óratervét, valamint az egyes tantárgyak részletes tematikáját. Az oktatókat és a hallgatókat ajánló bibliográfia, a bölcsődevezetői továbbképzés tantervében ezen túl még hatályos jogszabály lista is segítette. A két tanterv összhangban volt egymással, és korszerű felnőttképzési módszertani kultúrát tükröztek: szerzői az előadások mellett megbeszélést, szemináriumot, vitát, referátumot, kerakasztal megbeszélést, szerepjátékot, esetmódszert és helyzetgyakorlatokat is ajánlottak oktatási módszerként, javasolták továbbá a filmek, diaképek, magnófelvételek, fotók, táblázatok, ábrák, rajzok alkalmazását is az ismeretek feldolgozásának segítésére. A továbbképzések időkerete 72 óra volt, a program különböző struktúrában épülhetett fel: megvalósítható volt például egy tanéven keresztül folyamatosan, de akár egybefüggően kéthetes vagy kétszer egyhetes szervezésben is, a helyi igényekhez és lehetőségekhez igazítottan. Az előírányozott órakeretből négy óra volt szabadon felhasználható: a továbbképzés vezetője a helyi igényekhez igazodó plusz témát is beépíthetett a programba, de felhasználhatták az egyes témákhoz többlet-óráként is ezt. Az elkövetkezendő évtizedben ezeket a programokat lényegében szinte valamennyi bölcsődevezető és gondozónő elvégezte.

Az 1976-ban megjelent 12/1976. (IX. 9.) EüM rendelet *az egészségügy területén meghatározott munkakörökben foglalkoztatott egészségügyi szakdolgozók másodfokú szakosító képzéséről* a jogszabályi kerete a bölcsődei szakgondozónők másodfokú szakosító képzéséhez készült tantervnek, mely 1978-ban jelent meg (Tanterv a bölcsődei szakgondozónők másodfokú szakosító képzéséhez, 1978). A szakgondozónő-képzés a bölcsődei szakma legmagasabb szintű szakmai képzése volt egészen az ezredfordulóig, a felsőfokú szakképzés 1999-es sikeres MAB-akkreditációjáig, sőt, még tovább is, mivel a felsőfokú szakképzés a sikeres szakalapítást követően még hosszú évekig nem indult.

A képzésre csak azok jelentkezhettek, akik érettségivel és szakképzettséggel, valamint a képzés megkezdéséig legalább kétéves szakmai gyakorlattal rendelkeztek, a 45. életévüket még nem töltötték be, és vezetői, esetleg részlegvezetői beosztásban dolgoztak, illetve ilyen beosztások igazolt várományosai voltak. A jelentkezők szakmai felvételi beszélgetésen vettek részt, az ezen való megfelelés döntő volt a felvételt illetően, voltak olyan jelentkezők, akik csak sokadszorra jutottak be a képzésbe (Nyitrai, 2016).

A képzés időtartama 10 hónap (egy tanév) volt, 9 hét központi elméleti és gyakorlati képzéssel, továbbá 19 hét saját munkahelyen töltött, leckekönyvben igazolt gyakorlattal. A központi elméleti és gyakorlati képzés hozzávetőlegesen havonta egy-két alkalommal szervezett intenzív, egész hetes képzést jelentett, ami a színvonal szempontjából nagyon pozitív hatású volt, viszont a munkahelyek és a családok számára esetenként igen nagy próbatételt je-

lentett. A hallgatók a képzést szervező Egészségügyi Szakdolgozók Központi Továbbképző Intézete által a BOMI és a CSOMI javaslata alapján kijelölt bölcsődékben és csecsemőotthonokban töltötték a gyakorlatot. A szakmában igen nagy rangot jelentett a szakgondozónó képzés gyakorlóhelyeként való működés (Nyitrai, 2016).

A szakgondozónó képzés három részből álló képesítővizsgával zárult. A gyakorlati vizsga az előzetesen kiadott megfigyelések elvégzése és megadott módon történő dokumentálása volt. Az elméleti vizsga írásbeli és szóbeli részből állt, a Tanterv által meghatározott tantárgyak tananyaga alapján összeállított vizsgatételek alapján. A vizsga részét képező tantárgyak voltak: bölcsődei szervezési és vezetési ismeretek, fejlődéslelektan, neveléstan, egészséges csecsemő és kisgyermek fejlődése, gondozása (Tanterv a bölcsődei szakgondozók másodfokú szakosító képzéséhez, 1978). A későbbiek folyamán a vizsgakövetelmények szakdolgozat készítéssel egészültek ki. A szakgondozónó képzés óratervét a 4. táblázat mutatja be.

A képzéshez kapcsolódóan 1981-ben jelent meg a Tardos Anna szerkesztette *Jegyzet a bölcsődei és csecsemőotthoni gondozónók részére* c. kiadvány, melynek további szerzői: Falk Judit, Kardos Andor, Polónyi Erzsébet és Vigassy Józsefné voltak. A kötet a szakgondozónó-képzés központi tantárgyainak legfontosabb témaköreit foglalja össze. 1982-ben jelent meg szintén Tardos Anna szerkesztésében a Jegyzethez kapcsolódó *Szöveggyűjtemény*, melynek tartalmát 16 év terméséből válogatta össze a szerkesztő, azzal a szándékkal, hogy minél szélesebb szakmai körben ismertté váljanak az egyes folyóiratokban és a kisebb példányszámban megjelent fontosabb szakmai publikációk, továbbá a bölcsődei és csecsemőotthoni módszertani levelek.

4. táblázat

A bölcsődei szakgondozónók másodfokú szakosító képzésének óraterve
(Forrás: *Tanterv a bölcsődei szakgondozók másodfokú szakosító képzéséhez*, 1978, pp. 15–16)

Tantárgy	félév				félév			
	elm.	gyak.	konz.	össz.	elm.	gyak.	konz.	össz.
Egészséges csecsemő és kisgyermek fejlődése és gondozása	19	-	3	22	9	7	1	17
Bölcsődei (csecsemő-otthoni) szervezési ismeretek	16	-	2	18	9	6	1	16
Fejlődéslelektan	27	5	8	40	-	-	-	-
Neveléstan	17	20	3	40	39	10	6	55

Élelmezéstan	9	-	1	10	9	-	1	10
Bölcsődei (csecsemő-otthoni) ügyvitel	9	-	1	10	-	-	-	-
Alkalmazott lélektan: bölcsődei (csecsemő-otthoni) vezetési ismeretek és módszerek	22	-	4	26	-	-	-	-
Balesetelhárítás és munkavédelem	6	-	-	6	-	-	-	-
Aktuális szakma-politikai kérdések	3	-	-	3	-	-	-	-
Közegészségtan, járványtan és gyermekgyógyászat egyes kérdései	-	-	-	-	16	-	2	18
Egészségügyi felvilágosítás, családtervezés, továbbképzés	-	-	-	-	6	-	-	6
Központi komplex irányított megfigyelés	-	-	-	-	-	18	-	18
Konzultáció, képesítővizsga	-	-	-	-	-	-	7	7
Összesen	128	25	22	175	88	41	18	147

A szakgondozónő-képzés 1978-as indulásától 1997-ig centralizáltan szerveződött: Budapesten az ETI szervezte a képzéseket, melyeken a BOMI és a CSOMI vezető szakemberei tanítottak, 1997-ben első decentrumként kapta meg Szolnok a képzésszervezés jogát (Nyitrai, 2016).

1975-ben kezdte meg működését az Orvostovábbképző Intézet Egészségügyi Főiskolai Kara, mely közegészségügyi, járványügyi ellenőr, gyógytornász, diétás nővér, egészségügyi védőnő, egészségügyi szakoktató és intézetvezető szakokon képzett főiskolai végzettségű szakembereket az egészségügy számára (Stróbl, é. n.). A bölcsődevezetők és helyetteseik közül a tanulni vágyók az intézetvezetői, kisebb arányban a szakoktatói szakot végezték el. Habár az intézetvezető szak és a szakoktató szak alig érintette tananyagában a bölcsődei gondozást-nevelést, az itt végzett bölcsődei szakembereknek sokkal szélesebb kitekintésük lett az egészségügyi ellátórendszer strukturális és funkcionális rendszerére, és a bölcsődei ellátásban is használható tartalmakkal is találkoztak.

1985-ben került sor az elsőfokú szakosító, az ún. 10 hónapos képzés tantervének átdolgozására. Az új tantervben megfogalmazódott, hogy a jó oktató-nevelő munkával megvalósuló képzés sokat tehet a hallgatók hivatásu-

datának kialakításában. A tanterv részletes javaslatot tett az egyes tantárgyak témaköreire és azok időkereteire (ezeket az 5. táblázat szemlélteti), ugyanakkor hangsúlyozta azt is, hogy ennek konkrét alakításában az adott hallgatói csoport előzetes tudásához igazodás szükséges. Az oktatók feladata a tanulás segítése is, például a jegyzetelés és a szakirodalom feldolgozás megtanítása, vázlatok adása stb. (Tanterv. Csecsemő- és gyermekgondozói szak szakosító képzés, 1985).

5. táblázat

A csecsemő- és gyermekgondozói szakosító képzés óraterve

(Forrás: Tanterv. Csecsemő- és gyermekgondozói szak szakosító képzés, 1985)

Tantárgy	félév 17 hét	félév 16 hét	Összesen
Egészséges csecsemő- és kisgyermek fejlődése, táplálása gondozása	1	2 1	49 16
Egészségügyi ügyvitel, szervezés	1	-	17
Fejlődéslélektan	2	-	34
Nevelés	2,5	3	91
Manuális gyakorlati foglalkozás	-	0,5	8
Ének-zene	0,5	-	8
Gyermekintézmények egészségügyi és járványügyi feladatai	-	0,5	8
Osztályfőnöki óra	havonta 1 óra		
Irányított neveléstani megfigyelés	mindkét félévben heti 1-1 óra		
Összesen:	7	7	231

A képzés két félévben, 33 tanítási héten, heti egy napon tartott. A gyakorlati képzés keretében öt napot tejkonyhán, öt napot újszülött osztályon, öt napot pedig a bölcsődékben dolgozóknak csecsemőotthonban, a csecsemőotthonban dolgozóknak bölcsődében kellett teljesíteniük. A tantervi előírásban szerepelt, hogy a gyakorlati képzés során a hallgató nem végezhet önálló munkát. Ez a korosztály fokozott érzékenysége, személyi állandósággal is támogatott biztonságigénye miatt indokolt volt, ugyanakkor sokszor generált szakmai vitákat is. A képzés minősítő vizsgával zárult, melynek szakmai elméleti részéhez írásbeli és szóbeli rész kapcsolódott, ezen túl további vizsgarész volt a szakmai gyakorlat. A szóbeli minősítő vizsga központi tételesor alapján szerveződött, a tanterv melléklete ennek tételeit is tartalmazta (Tanterv. Csecsemő- és gyermekgondozói szak szakosító képzés, 1985).

Ugyanabban az évben jelent meg a dr. Polónyi Erzsébet által szerkesztett (további szerzők: dr. Falk Judit, Stróbl Mária, Németh Margit, Tardos Anna, dr. Kardos Andor, dr. Juhász Bertalanné, Szálteleki Józsefné és Volent

Andrásné) *Tanfolyam a csecsemő- és gyermekgondozónői szakosító tanfolyam hallgatói részére* c. kétkötetes jegyzet, mely a képzés tankönyveként a főbb tantárgyak tananyagát tartalmazza.

1988-ban a Bölcsődék Országos Módszertani Intézetének munkatársai új tematikát dolgoztak ki a 72 órás gondozónői továbbképzéshez, mivel egyrészt az 1977-es tematika szerinti képzéseket ekkorra valószínűleg a pályán lévő gondozónők mindegyike elvégezte, másrészt bizonyos témakörök felett eljárt az idő, viszont voltak új és fontos témakörök, melyeknek feltétlenül helyük volt egy továbbképzési programban, mint pl. a sajátos nevelési igényű gyermekek bölcsődei ellátása (Tematika a csecsemő- és gyermekgondozónők 72 órás továbbképzéséhez, 1988).

A rendszerváltástól az ezredfordulóig

A rendszerváltással kezdődő évtized a gondozónőképzés fejlődésének rendkívül dinamikus időszaka, alakításában számos társadalmi és belső szakmai tényezőnek volt jelentős befolyása. A bölcsődei férőhelyek iránti igény átmeneti csökkenése jelentős mértékű bölcsőde bezárásokhoz vezetett, ugyanakkor az ellátással kapcsolatos igények egyre inkább differenciálódtak.

1993-ban a bölcsőde a szociális szféra intézménye lett, működését *A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról* szóló 1993. évi III. tv. határozta meg, 1997-ben pedig *A gyermekek védelméről és a gyámműgyi igazgatásról* szóló 1997. évi XXXI. tv. hatálya alá került az intézményrendszer. Az ágazatváltás prioritásváltozásokat is generált. Jelentősen átalakult a szakképzés is (1993. évi LXXIX. tv. *A szakképzésről*), az OKJ bevezetésével (7/1993. (XII. 30.) MüM rendelet *Az Országos Képzési Jegyzékről*) a szakképzés rendszere átláthatóbbá vált, ennek (is) köszönhetően nyilvánvalóbbá váltak a fejlesztés lehetséges irányai is.

Az új kutatási eredményeknek és a Bölcsődék Országos Módszertani Intézete 1970 óta tartó szakmai tevékenységének (is) köszönhetően figyelemreméltó fejlődés vette kezdetét a bölcsődei szakmai-módszertani kultúra területén, javultak a szakképzettségi mutatók, a szakemberek tanulási motivációja erősödött. Az innovációs igények és lehetőségek gazdagodtak.

1990-ben a Bölcsődék Országos Módszertani Intézetének irányításával, Stróbl Mária koordinálásával készült el az érettségire épülő kétéves képzés tanterve, ebben négyéves kisgyermek-orientációjú képzés jelentette az alapozást, ezt követte az érettségire épülő kétéves szakosodás. A középiskolai évek alatt a gimnáziumi tananyagot tanulták a tanulók, ehhez kapcsolódott egy humánorientációs program, egészségügyi alapozó tantárgyakkal, továbbá a 0–3 éves korosztály fejlődésének, gondozásának, táplálkozásának alapjaival. A sikeres érettségi vizsga után kezdődött a kétéves szakmai képzés azoknak, akiknek a középiskolai szakaszban tanultak felkeltették az érdeklődését a 0–3 éves gyermekek gondozása, nevelése iránt. A szakmai képzésben a korábbi képzésekhez képest jóval erősebb hangsúlyokat kapott a

pedagógia, a pszichológia, a gyermekirodalom, az ének-zene és a szociológia (Stróbl, é. n.).

1990-ben a Világbank Egészségügyi Humán Szolgáltatások Szakcsoportja pályázatot hirdetett újabb szakképzési formák bevezetésére, a pályázatot az Oktatási Minisztérium és az Egészségügyi Minisztérium is támogatta, ennek keretében zajlott a tantervet kipróbáló kísérleti képzés az ország három középiskolájában.

A 4+2 éves kísérleti képzés ideje alatt készült el az Európa Tanács normáihoz igazodó új, érettségire épülő 3 éves szakképzés programja. Ennek első évében közösen tanultak a leendő csecsemő- és kisgyermekápolók és a csecsemő- és kisgyermekgondozók, a második évtől lehetett szakosodni. A képzés tananyagában újdonságnak számított a személyközpontú pszichológiai irányzat szemlélete, a környezetvédelem, nagyobb teret kaptak a társadalomtudományok, elsősorban a családszociológia. Követelményként megjelent a záródolgozat készítése. A képzési program nappali tagozatos formában került kidolgozásra. Mivel a bölcsődékben szakemberhiány volt, a Szociális és Családügyi Minisztérium átmenetileg engedélyezte a munka melletti képzést is, ennek kialakításához hídprogram kidolgozására került sor. A 4600 órás képzés tantervét az 6. táblázat mutatja be.

6. táblázat

Az érettségire épülő 3 éves csecsemő- és kisgyermekgondozó szakképzítés óraterve (Forrás: A csecsemő- és kisgyermekgondozó szakképzítés központi programja., 1995, p. 18)

Tantárgyak	I. félév	II. félév	III. félév	IV. félév	V. félév	VI. félév	Összes
Anatómia-élettan	5	3	-	-	-	-	128
Kórtan	2	2	-	-	-	-	64
Mikrobiológia-Járványtan	2	-	-	-	-	-	32
Egészségtan	2	-	-	-	-	-	32
Orvosi latin	3	1	-	-	-	-	64
Egészséges csecsemő és kisgyermekfejlődése, gondozása	2	3	3	1	1	-	160
Élelmezéstan	-	2	-	-	-	-	32
Általános lélektan	2	-	-	-	-	-	32

Fejlődéslélektan	-	6	-	-	-	-	96
Speciális gondozáslélektan	-	-	-	2	-	-	32
Neveléstan	-	-	5	5	2	-	192
Gyógypedagógiai alapismeretek	-	-	2	2	-	-	64
Gyermekgyógyászat, alkalmazott gyógyszertan	-	-	3	3	-	-	96
Fertőző betegségek	-	-	-	2	-	-	32
Gyermekápolástan	-	-	2	2	-	-	64
Családi életre nevelés	1	-	-	-	-	-	16
Nő és anyavédelem	-	-	-	2	-	-	32
Családvédelmi, szociálpolitikai ismeretek	-	-	-	-	1	-	16
Családszociológia	-	-	2	-	-	-	32
Egészségügyi szervezési, szabályozási, irányítási alapismeretek	1	1	-	-	-	-	32
Bölcsődei és csecsemőotthoni szervezési ismeretek	-	-	1	-	-	-	16
Bölcsődei, csecsemőotthoni ügyvitel	-	-	-	1	-	-	16
Gyermekirodalom	1	1	2	2	-	-	96
Ének-zene	1	1	1	1	1	-	80
Személyiséglélektan	1	-	-	-	-	-	16

Mentálhigiéné	-	-	1	-	-	-	16
Szociálpszichológia	-	-	1	-	-	-	16
Kommunikáció	2	-	-	-	-	-	32
Önismeret	-	2	-	-	-	-	32
Etika	1	-	-	-	-	-	16
Hivatásetika	-	-	-	1	-	-	16
Testnevelés	1	1	1	1	-	-	64
Idegen nyelv	3	3	3	2	2	-	208
Osztályfőnöki	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	-	40
Speciális kollégium	-	-	-	1	1	-	32
Egyéni felkészülés	-	-	-	-	-	-	380
Elsősegélynyújtás	2	-	-	-	-	-	32
Gondozástan gyakorlat	2	2	3	2	-	-	144
Gyermekápolástan gyakorlat	-	-	2	1	-	-	48
Tejkonyha	-	2	-	-	-	-	32
Manuális gyakorlat	-	2	2	2	-	-	96
Egészségügyi informatika	2	2	-	-	-	-	64
Intézményi gyakorlat	280		280		512	720	1792
Vizsgára való felkészülési idő	-	-	-	-	-	-	80
Heti óraszám összesen	36,5	34,5	34,5	33,5	8,5	-	4 612

Az intézményi gyakorlatok óraszámai is jelentősen megnövekedtek. Új gyakorlóterület lett a bölcsődei speciális csoport és az óvodai kiscsoport. Jelentős előrelépés volt, hogy a bölcsődei gyakorlati képzés utolsó szakaszában (11 hét) a hallgatók önállóan dolgoztak a gyermekcsoportban, korábban ez elképzelhetetlen volt.

Az érettségire épülő hároméves szakképesítést az OKJ befogadta 11. sorszám alatt, 61 4 3221 12 1 0 10 számmal (Népjóléti Közlöny, 19. szám, 1995. november 13., 2261–2272).

1994-ben jelent meg a 10 hónapos szakosító képzés átdolgozott, ún. átmeneti tanterve, mellyel a korábbi tantervek hatályukat veszítették. A tanterv átdolgozásának központi indoka volt az, hogy a társadalmi-gazdasági változások az egészségügy és a szociális gondoskodás területén is reformokhoz vezetnek, a szakemberképzést az új igényeknek megfelelő tartalommal kell megtölteni. A korábbiakhoz képest változott a képzés struktúrája és óraszámja is. A kétféléves képzés első félévében voltak az ún. elméleti órák (15 hét, 30 óra/hét), a második félévben pedig a gyakorlatokra került sor (20 hét, összesen 800 óra). Az óraszámok jelentősen megnövekedtek az 1985-ös tanterv óraszámaihoz képest. A tanterv csak az iskolarendszerű nappali tagozatos képzés óraszámairól, szervezéséről rendelkezett (Csecsemő- és gyermekgondozó szakképesítés központi programja (szakosító képzés), 1994).

1995-ben a másodfokú szakosító képzés is bekerült az Országos Képzési Jegyzékbe a Jegyzék 30. sorszáma alatt 61 4 3221 12 1 0 05 sorszámmal (Népjóléti Közlöny, 19. szám, 1995. november 13., 2390–2401), így fokozatosan az érettségire épülő 4+3 éves képzés és a másodfokú szakosító, ún. szakgondozónő-képzés váltak hivatalos szakképesítéssé.

Az 1990-es években a rendkívül intenzív képzésfejlesztéssel párhuzamosan egyre markánsabban fogalmazódott meg a főiskolai szintű gondozónőképzés iránti igény a bölcsődei szakmában.

1996-ban a Bölcsődék Országos Módszertani Intézetében kérdőíves kutatás zajlott a bölcsődevezetők körében a főiskolai képzéssel kapcsolatos elvárásokról (Nyitrai, 2016). A kutatás eredményei a képzési koncepció kidolgozását segítették, nem kerültek publikálásra. A reprezentativitás szabályait követve 150 bölcsődevezető került a mintába. A kutatás fő kérdéskörei a főiskolai képzés szükségességére, a képzés iránti érdeklődésre, a főiskolai végzettséggel rendelkező szakemberrel szembeni elvárásokra és a képzéssel kapcsolatos javaslatokra vonatkoztak.

A 150 válaszoló közül 145-en értettek egyet a főiskolai szintű képzés gondolatával, többekben megfogalmazódott valamilyen formában, hogy a szakmában már dolgozónak, főleg a vezetőknek, legyen valamilyen előnyük (például csak munka melletti képzés legyen, korábbi képzések beszámíthatósága valamilyen módon). A főiskolát végzettekkel kapcsolatban az ismeretekhez, a módszertani kultúrához és a személyiségfejlődés területéhez kapcsolódóan egyaránt fogalmaztak meg elvárásokat. Az ismeretek körében a családsegítés, a gyógytorna, a gyermekpszichiátria, a táplálékallergia, a gyógypedagógia és az informatika területét emelték ki. A szakmai-módszertani kultúrával összefüggésben a kreativitás, az önállóság, a komplexitás, a problémamegoldó gondolkodás és a koncepciókban gondolkodás igénye jelent meg a válaszokban. A személyiség fejlődését illetően az önismeretet, az önképzés iránti igényt, az magasabb fokú empátiát és a jobb kommunikációs képességeket említették a válaszolók. A főiskolai végzettségű szakembertől elvárt a vezetői kvalitások fejlettsége, a más területeken (pl. az akkor kialakulóban lévő

családi napköziben) való munkára alkalmasság, a bölcsődék külső kapcsolatrendszerének erősítése és a pálya presztízsének növelése (Nyitrai, 2016).

1996-ban a Bölcsődék Országos Módszertani Intézetének igazgatója, dr. Mátay Katalin és két munkatársa, Stróbl Mária és Nyitrai Ágnes tárgyalásokat kezdeményezett a Budapesti Tanítóképző Főiskola főigazgatójával, dr. Kelemen Elemérrrel és Hunyady Györgyné dr.-ral, a Neveléstudományi Tanácsok vezetőjével a főiskolai szintű gondozónőképzés lehetőségeiről.

Az 1996-as belső kutatás és a tárgyalások eredményeképpen született meg *A kétszintű, felsőoktatás keretében történő csecsemő- és kisgyermekgondozó és kisgyermek-pedagógus képzés koncepciója* (Mátay et al, 1997), mely alapul szolgált az akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzés keretében folyó csecsemő- és kisgyermeknevelő-gondozó felsőfokú szakképzés szakalapítási és szakindítási anyagának kidolgozásához.

A képzés fejlesztésének általános indokai a társadalmi-gazdasági fejlődéssel függtek össze, ennek következménye és feltétele a life-long learning, mely a képzés strukturális és tartalmi változásait hozza magával, pl. a képzési idő növekedését, a konvertálható tudás és a szakmai szocializáció fontosságát, a képzési rendszerek horizontális és vertikális átjárhatóságát. A kisgyermeknevelés oldaláról történő megközelítésben a legfontosabb indok a korai szocializáció szerepének fel- és elismerése, de fontos érv az intézményes kisgyermekneveléssel szembeni elvárások növekedése is. Mindezek alapján megállapítható, hogy a 0–3 éves korosztály neveléséhez-gondozásához szükséges felkészültség túlnőtt a középiskolai szinten (Mátay et al., 1997).

A kétszintű képzés elemei: a kétéves akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzés és a hároméves főiskolai szintű képzés. A két szint egymásra épül, de egymástól függetlenül is létezik. A két képzési szint közös alapkompetenciákra épül, és mindkét képzés elsősorban a gyermekcsoportban végzett színvonalas nevelő-gondozó tevékenységre készít fel. A főiskolai szint nyújtotta többlet-kompetenciák: a szakmai munka irányításában való részvételre, a képzésben, továbbképzésben való részvételre, új módszertani elképzelések kidolgozására, új ellátási formák koncepciójának kidolgozására és a kutatómunkára való felkészítés. A koncepció a képzés átalakításának várható előnyeiként említi a magasabb szintű tudás megszerzése mellett a gondozónőképzés zsákutca-jellegének megszűnését, a szakma nyitottá válását, a pálya presztízsének növekedését, a kutatások iránti érdeklődés erősödését, valamint a képzés átjárhatóságának az egyéni tanulási motivációra gyakorolt befolyását, és ennek a szakmai fejlődésben megjelenő hasznosulását (Mátay et al., 1997).

A szakalapítási és szakindítási dokumentáció kidolgozását a Budapesti Tanítóképző Főiskola részéről Jávorné dr. Kolozsváry Judit és Szarka Júlia, Bölcsődék Országos Módszertani Intézete részéről pedig a koncepciót kidolgozó munkatársak koordinálták. A kidolgozott szakalapítási és szakindítási kérelmet a Budapesti Tanítóképző Főiskola 1999. áprilisában nyújtotta be a Magyar Akkreditációs Bizottsághoz, mely 1999 júliusában azt egyhangúlag elfogadta azt.

Az ezredfordulót követő időszak

Bár az ezredfordulóig a felsőfokú szakképzést támogató MAB-határozat volt a bölcsődei gondozónőképzés történetének legnagyobb sikere, mind a bölcsődei szakterület, mind a felsőoktatás visszafogott örömmel fogadta ezt. A szakma kissé csalódott volt, hiszen az igazi álmom a főiskolai szintű képzés volt, ami közelebb került ugyan, de nem valósult meg, a felsőoktatás számára pedig ismeretlen volt a bölcsődei szakterület. Valószínűleg ez utóbbi is hozzájárult ahhoz, hogy maga a képzés csak néhány évvel a MAB-engedély megszületése után indult.

2005-ben készült el a felsőfokú szakképzés Képzési Programja, mely központi programként funkcionálva próbálta segíteni a képző intézményeket (Csecsemő- és kisgyermeknevelő-gondozó felsőfokú szakképzés Képzési Programja).

A szakképzés területén 2007-ben történt rendszerszintű változások következtében a modulrendszerben megfogalmazott szakmai követelmények, feladat- és készségprofilok kompetencia alapú szemléletet tükröztek (20/2007. (V. 21.) SZMM rendelet *a szociális és munkaügyi miniszter hatáskörébe tartozó szakképesítések szakmai és vizsgakövetelményeinek kiadásáról*).

A felsőfokú szakképzés a szociális szolgáltatás szakmacsoportba tartozó képzés volt, melyet többnyire pedagógusképző intézmények szerveztek. Ez főleg a záróvizsgák szervezésének módját illetően jelentett speciális helyzetet, ugyanis a vizsga szervezésére az ágazati miniszteri rendelet előírásai voltak irányadók. A kreditrendszerű képzésben a kétéves képzési idő alatt 120 kredit volt megszerzhető, ebből maximálisan 60 kredit volt beszámítható alapszakon való továbbtanulás esetén. A kreditbeszámítást illetően a felsőoktatási intézmények különböző gyakorlatot követtek. A képzésre való bejutást a mindenkor hatályos felsőoktatási törvény szabályozta. A minimum pontszám elérése főleg a régebben érettségizettek számára nehezítette meg a bejutást.

A felsőoktatási szakképzések képzési és kimeneti követelményeiről szóló 39/2012. (XI. 21.) EMMI rendelet értelmében a felsőfokú szakképzés megszűnt, helyét a felsőoktatási szakképzés vette át. Ez ugyanúgy négyféléves képzés volt, mely előrelépést jelentett abban, hogy az utolsó félév teljes egészében intézményi gyakorlat volt. A beszámítási feltételek is változtak: a felsőoktatási szakképzés 120 kreditjéből minimálisan 90 kreditet kellett beszámítani továbbtanulás esetén. Azokban a felsőoktatási intézményekben, ahol még nem volt csecsemő- és kisgyermeknevelő BA szak, az óvodapedagógus képzésbe kellett beszámítani a legalább 90 kreditet, ami „esetenként különös óvodapedagógus szakot eredményezett” (Podráczky, 2020, p. 9). A felsőoktatási szakképzést a BA-képzésre hivatkozással a felsőoktatás új szakszerkezetét rögzítő rendelet 2016-ban megszüntette.

Az OKJ 5.4 szintjéhez kapcsolódó, hangsúlyozottan a felnőttképzés keretében szervezett képzések sok szakmai vitát váltottak ki. A képzést szabályozó jogszabály (20/2007. (V. 21.) SZMM rendelet *a szociális és munkaügyi miniszter hatáskörébe tartozó szakképesítések szakmai és vizsgakövetelményeinek kiadásáról*) megengedőbb volt a képzés szervezését, időkereteit illetően, így az egyes képzések között jelentős színvonalbeli különbségek is mutatkoztak. Az OKJ-s képzések továbbtanulási lehetőséget jelentett azok számára is, akik a felsőoktatásba kevés eséllyel pályázhattak. Az OKJ-s képzések 2021-ben szűntek meg, helyükbe *A szakképzésről* szóló 2019. évi LXXX. törvény hatálya alá tartozó, 5 0922 22 02 számú szakképzés lépett.

A bölcsődei szakma régi álma valósult meg 2008-ban, az Eszterházy Károly Főiskola szakalapítási és szakindítási kérelmét támogató MAB-határozat megszületésekor. A csecsemő- és kisgyermeknevelő szak létesítésének folyamatát (Dávid, 2020) tanulmánya mutatja be részletesen. A képzés első 10 évének fejlődéstörténetét, hangsúlyozottan a bölcsődei szakma és a felsőoktatás közös útkereséseit, innovációs törekvéseit Podráczky (2020) tanulmánya foglalja össze. A hozzávetőlegesen 15 éves múltra visszatekintő szak képzési és kimeneti követelményei már többször változtak. A 2015-ben kidolgozott Magyar Képesítési és Keretrendszerhez illeszkedő 2017-es képzési és kimeneti követelmények kompetencia alapú szemléletet tükröznek, a legutóbbi módosítás ezt tovább árnyalja (63/2021. (XII. 29.) ITM rendelet *a pedagógusképzés képzési terület egyes szakjainak képzési és kimeneti követelményeiről*).

A 2024/2025-ös tanévben a bölcsődei szakemberek képzése két szinten folyik: a szakképzés szintjén és a csecsemő- és kisgyermeknevelő szakon.

Összegzés

A tanulmány fókuszában a bölcsődei szakembereképzés történetének a kezdeti tanfolyamok létesítésétől a képzés felsőoktatásba kerüléséig terjedő időszaka áll, rövid kitekintéssel egészen a napjainkig terjedően. Elmondható, hogy a képzés fejlődéstörténete jelentős változások sorozata mind az ágazati hovatartozást, mind a képzési szinteket tekintve: a tanfolyami képzésektől a különböző szintű szakképesítéseken át a BA-szakos képzésig, továbbá az egészségügyből a szociális rendszerbe és a pedagógusképzésbe vezető utak a kétségteljes elölépések mellett számos kihívás elé is állították, állítják a képző intézményeket, a bölcsődei területen dolgozó szakembereket és magukat az egyes képzések hallgatóit is. Ezeknek a folyamatoknak a mélyebb összefüggéseit és hatásait további kutatások tárhatják fel.

Irodalom

- A bölcsődék szervezeti és működési szabályzata.* (1956). Egészségügyi Minisztérium.
- Akócsi, Sné (1967). Nevelés a bölcsődében. *Egészségügyi Felvilágosítás*
- Akócsi, Sné (1968). A bölcsődék fejlődése, helyzete. *Népegészségügy*, 49. 5. 283-286.
- Ambrus, E. (1968). Az első magyar bölcsőde és orvosai. *Orvosi Hetilap*, 109(40), 2211–2213.
- Bölcsődék története* (2002). Józsefvárosi Egyesített Bölcsődék.
- Dávid, M. (2020). A csecsemő- és kisgyermeknevelő BA-szaklétesítésének előzményei, háttere és tízéves jubileumi konferenciája. *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat*, 8(1), 138–148. <https://doi.org/10.31074/gyntf.2020.1.138.148>
- Friebeisz, I. (1854). *Községek Könyve*. Pest.
- Golyán, Sz. (2023). A hazai óvodapedagógus-képzés történetével összefüggő közlemények szisztematikus szakirodalmi áttekintése. *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat*, 11(2–3), 61–80. <https://doi.org/10.31074/gyntf.2023.2-3.61.80>
- Hornyák, M. (2002). A 150 éve alapított első hazai (pesti) bölcsőde története és Forrayné Brunszvik Júlia grófnő. *Őrláng füzetek 5. A Brunszvik Teréz Szellemi Hagyatéka Alapítvány hírlevelének melléklete*. Brunszvik Teréz Szellemi Hagyatéka Alapítvány.
- Kisgyermek napközbeni ellátása. Statisztikai tükör. 2012. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/kisgyermnapkozbeni/kisgyermnapkozbeni.pdf> (2024.02.08.)
- Mátay, K., Nyitrai, Á. & Stróbl, M. (1997). A kétszintű, felsőoktatás keretében történő csecsemő- és kisgyermekgondozó és kisgyermek-pedagógus képzés koncepciója. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 6(5), 9–13.
- Nyitrai, Á. (2016). A gondozónőképzéstől a kisgyermeknevelő képzésig. Mozaikok a bölcsődei szakemberképzés 1970–2009 közötti időszakáról. In *Bölcsődevezetők Kézikönyve. Vezetési, Gazdasági és Szakmai ismeretek*. 8. kieg. kötet (pp. 2–31). Raabe Klett Kiadó.
- Nyitrai, Á. (2020). A gondozás-neveléstől a nevelés-gondozásig; kisgyermeknevelési koncepciók változásai a szakemberképzésben és a bölcsődei munkában. *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat*, 8(1), 15–25. <https://doi.org/10.31074/gyntf.2020.1.15.25>
- Perkó, M., Sövényi, Fné, Fatér, Zs. & Oláh, A. (2021). A csecsemő- és gyermekápoló és a gondozóképzés története. A Heim és a Calmette nővérek tevékenysége. *Nővér*, 34(1), 3-14.
- Pikler, E. (1972, szerk.). *Az egészséges csecsemő és gyermek fejlődése és gondozása 1–3.* Egészségügyi szakiskolák tankönyve. Medicina Könyvkiadó.
- Podráczky, J. (2020). A csecsemő- és kisgyermeknevelő képzés a pedagógusképzés rendszerében – az első 10 év mérlege. *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat*, 8(1), 5–14. <https://doi.org/10.31074/gyntf.2020.1.5.14>

- Polónyi, E. (1985, szerk.). *Tananyag a csecsemő- és gyermekgondozói szakosító tanfolyam hallgatói részére I–II.* Egészségügyi Minisztérium.
- Stróbl, M. (1979–1980)- *A csecsemő- és gyermekgondozónőképés fejlődése Magyarországon.* Kézirat. Bölcsődék Országos Módszertani Intézete.
- Stróbl, M. (é. n.). *A bölcsődék útja a szakképzés tükrében.* Kézirat. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet.
- Tardos, A. (1981, szerk.). *Jegyzet a csecsemő- és kisgyermek szakgondozónők részére.* Egészségügyi Szakdolgozók Központi Továbbképző Intézete.
- Tardos Anna (1982, szerk.). *Szöveggyűjtemény a csecsemő és kisgyermek szakgondozónők részére.* Egészségügyi Szakdolgozók Központi Továbbképző Intézete.
- Váczi, L. dr. (1946). Egészségügyi szakoktatásunk fejlődése. *Népegészségügy*, 27(23, 1461–1464.
- Velkey, L. & Szemerszky, Bné (1958). A bölcsőde szerepe a nevelésben. *Gyermekgyógyászat*, 1–3, 25–34.
- Vokony, É. (2002). Kis magyar bölcsődetörténet. *Kapocs*, 1(2), 50–54.

Hivatkozott tantervek (kronológiai sorrendben):

- Tanterv a bölcsődevezető gondozónők továbbképzéséhez. Egészségügyi Szakdolgozók Központi Továbbképző Intézete, Budapest, 1975
- Tanterv a csecsemő- és gyermekgondozónők továbbképzéséhez. Egészségügyi Szakdolgozók Központi Továbbképző Intézete, Budapest, 1977
- Tanterv a bölcsődei szakgondozók másodfokú szakosító képzéséhez. Egészségügyi Szakdolgozók Központi Továbbképző Intézete, Budapest, 1978
- Tanterv. Csecsemő- és gyermekgondozói szak szakosító képzés. Egészségügyi Minisztérium Gyógyító Ellátási Főosztály, Budapest, 1985
- Tematika a csecsemő- és gyermekgondozónők 72 órás továbbképzéséhez. Bölcsődék Országos Módszertani Intézete, Budapest, 1988
- Csecsemő- és gyermekgondozó szakképesítés központi programja (szakosító képzés). Engedélyszám: 20 499/94. Népjóléti Minisztérium, Budapest, 1994
- A csecsemő és kisgyermekgondozó szakképesítés központi programja. Engedélyszám: 20342/1995. Népjóléti Minisztérium, Budapest, 1995
- Csecsemő- és kisgyermeknevelő-gondozó felsőfokú szakképzés Képzési Programja. Kiadását az ISZCSEM 20.925/2005 számon engedélyezte,

Hivatkozott jogszabályok (kronológiai sorrendben):

- A m. kir. Belügyminiszter 1939. évi 280. sz. *Rendelete a gyermekgondozónői szolgálatról és képzéséről.* Rendeletek Tára, 1939
- https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1939/?query=609.%20oldal&pg=749&layout=s. (2024. 02. 05.)

- 3035-34/2/1950. (XI. 12.) NM rendelet *a csecsemő- és gyermekgondozók szakképesítéséről*. Rendeletek Tára, 1950. https://jogkodex.hu/jsz/1950_303534_nm_rendelet_6897884. (2024. 02. 05.)
- 12/1976. (IX. 9.) Eü. M. sz., rendelet *az egészségügy területén meghatározott munkakörökben foglalkoztatott egészségügyi szakdolgozók másodfokú szakosító képzéséről*. https://jogkodex.hu/jsz/1976_12_eum_rendelet_4663551. (2024.02.05.)
1993. évi III. tv. *A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról* 1993. évi LXXIX. tv. *A szakképzésről*
- 7/1993. (XII. 30.) MüM rendelet *Az Országos Képzési Jegyzékről*
A Jegyzék 11. sorszámára kiadott csecsemő- és kisgyermekgondozó szakképesítés szakmai (vizsgáztatási) követelményei. In: Népjelölti Közlöny, 19. szám, 1995. november 13. 2261–2272.
- A Jegyzék 30. sorszámára kiadott egészségügyi szakgondozó (bölcsődei szakgondozó) szakképesítés szakmai (vizsgáztatási) követelményei*. In: Népjelölti Közlöny, 19. szám, 1995. november 13. 2390–2401.
1997. évi XXXI. tv. *A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról*
- 20/2007. (V. 21.) SZMM rendelet *a szociális és munkaügyi miniszter hatáskörébe tartozó szakképesítések szakmai és vizsgakövetelményeinek kiadásáról*
- 39/2012. (XI. 21.) EMMI rendelet *a felsőoktatási szakképzések képzési és kimeneti követelményeiről*
2019. évi LXXX. törvény *A szakképzésről*
- 63/2021. (XII. 29.) ITM rendelet *a pedagógusképzés képzési terület egyes szakjainak képzési és kimeneti követelményeiről*

Nyitrai, Á.**From course training to higher education**

Courses for training nursery professionals at the beginning of the twentieth century were transferred into higher education around the turn of the millennium then in 2008, with the establishment of the BA, it became the latest program in the field of teacher training. The efforts to establish a BA and, the experiences related to its running are relatively well known, but the path leading up to this point has essentially not been published in the educational literature. The study attempts to sketch this path, highlighting the events with a decisive influence on the process. The first 100 years of the training of nursery professionals played a fundamental role in terms of both the subsequent development of the training and the development of the professional and methodological culture of nursery education and care.

Keywords: nursery education and care, caregivers' training, early childhood educators' training

Nyitrai Ágnes: <https://orcid.org/0000-0002-1740-5974>